

DR. KOMLÓSI SÁNDOR
Pécs, Tanárképző Főiskola

Kutatásmódszertani szeminárium neveléstudományi kutatók számára

Fontos országos dokumentumok is megállapították már azt a közvéleményben is kifejezésre jutott helyzetet, hogy a társadalomtudományok általában el vannak maradva a velük szemben támasztott követelményektől, továbbá, hogy ez a lemaradás különösen súlyos a *pedagógia* vonalán. Ez tükröződik az V. Nevelésügyi Kongresszus e témával foglalkozó szekciójának jegyzőkönyvéből is.

Az elmaradás többsikü: kutatóintézet még csak most van szerveződőben, nincsen elegendő kutatói kapacitás, a meglévők koordinált foglalkoztatása is kívánivalókat hagy maga után, az anyagi erők is méltánytalanul szűkösek, de a kutatásmódszertani felkészültség sem elegendő. Ezen beszámoló most éppen ezzel az utóbbival kapcsolatos egyik örvendetes eseményről szól.

A kutatási módszerek problémája ma világszerte az érdeklődés homlokterében áll. Nemzetközi tanácskozások foglalkoznak e kérdéssel, Moszkvában rendszeres foglalkozássorozatot tartanak a szovjet pedagógiai kutatók számára. Hazánkban is különösen az utóbbi években, élénken foglalkoztatja a kutatókat a vizsgálati módszerek kérdése. Ezt bizonyítják azok a kiadványok, melyek megjelentek. Ilyen igényt elégített ki az OPI ez évben saját kutatói részére tartott 2 hetes kutatásmódszertani tanácskozása. S ebbe a sorba tartozik a *MM. Pedagógusképző Osztályának* az a 3 napos szemináriuma is, melyen a *Tanárképző Főiskolák, a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, a Tanítóképző- és az Óvónőképző Intézetek* neveléstudományi, tantárgypedagógiai kutatói és bázistémák összefoglalói, intézményenként 3–4 fővel vettek részt.

Ez a kutatói réteg országosan is fontos, hiszen majdnem 20 pedagógiai tanszékről, tanszéki csoportról van szó, amelyek létszáma mennyiségileg is jelentős, minőségileg sem elhanyagolható (ebben a szakemberek minden nemzedéke képviselve van), bár jelenleg a feltételek korlátai miatt az országos fórumokon nem tud mindig megfelelő súllyal jelentkezni.

A szeminárium megnyitóján *Miklósvári Sándor* a Pedagógusképző Osztály-osztályvezetője azt hangsúlyozta, hogy a jövő pedagógus nemzedék korszerű oktatását, az előttük álló nagy feladatokra való felkészítését csak úgy lehet megoldani, ha az oktatók alkotó tudományos munkát végeznek. A szeminárium megszervezésével éppen azt akarja segíteni a minisztérium, hogy a tanárok minél színvonalasabban tudjanak eleget tenni a felsőbb szervek elvárásainak.

Dr. Földes Éva professzor a MTA Pedagógiai Bizottsága elnöke, a pedagógiai tudományos kutatómunka időszerű kérdései c. előadásában történetileg bemutatta, hogy nálunk a neveléstudományok terén a többi szocialista országhoz képest is

kevesebb történt a kelleténél. Az utóbbi 2–3 évben azonban nagy fejlődés indult meg: az V. Nevelésügyi Kongresszus előkészítése, a nagy nemzetközi pedagógiai évfordulók, az MSZMP X. Kongresszusa nyomán megindult közoktatásügyi felülvizsgálat közérdeklődést keltett. Egyre nyilvánvalóbbá vált a neveléstudomány multidiszciplináris jellege. A nemzetközi kapcsolatok szélesítésével együtt felvetődött a saját pedagógiai eredményeink külföldi publikálásának szükségessége is. Most a legégetőbb kérdések: ki tudja-e küszöbölni a neveléstudomány az igények és a valóság közötti diszkrpanciát? Az erre való törekvést kell tükrözniök a következő 4 évre készített pedagógiai kutatási terveknek.

Dr. Szarka József főigazgató a Szovjetunió Pedagógiai Akadémiájának 1971 augusztusában a szocialista országok pedagógiai kutatóinak részvételével tartott nemzetközi konferenciájának tapasztalatairól, főként a marxista-leninista pedagógiai metodológiai kérdéseiről folytatott megbeszélések eredményeiről számolt be. Aláhúzta, hogy különbséget kell tenni metodika és metodológia közt, mert a jelenkori burzsoá pedagógia nem utolsósorban a metodológia vonatkozásában érvel a konvergencia szempontjaival, vagyis, hogy mind a szocialista, mind a kapitalista világ fejlődési tendenciája belátható időn belül közös nevezőre jut. Nincs tehát alapvető különbség a fejlett kapitalista országok és a szocialista országok köznevelési, pedagógiai törekvései, korszerűsítési koncepciói között, s ezen tendenciák miatt a pedagógiai kutatás metodológiája között sem. A moszkvai konferencia felfogása szerint metodológián a tudományos kutatások általános és sajátos módszereinek tanulmányozását, a valóság különböző tárgyaihoz és a tudományos feladatok különböző fajaihoz való közelítésének az alapelveit értik, elvi, szemléletbeli állásfoglalást. Részjelenségek vizsgálatában lehet más társadalmakban alkalmazott vizsgálati eszközöket (metodikát) használnunk, de az egész oktatási-nevelési folyamat, a teljes nevelési stratégia kidolgozásában nem vehetünk át metodológiát, megközelítési szemléletmódot. A korszerű komplex kutatás azt jelenti, hogy nem szabad elmosni az egyes tudományok közti határokat, hanem ugyanannak a jelenségnek meghatározott oldalát kell tanulmányoznia több tudománynak a saját eszközeivel, de egységes elméleti, szemléletbeli, ideológiai alapon. Érintette még Szarka beszámolója a kutatások empirikus és elméleti szintje megkülönböztetésének kérdését. A nemzetközi konferencián az empirikus szinthez sorolták az egyes pedagógiai folyamatok, jelenségek megfigyelését, a nevelés tartalmát képező különböző kapcsolatok és viszonyok megfigyelését, az ezekre vonatkozó ténybeli adatoknak a kutatás folyamán történő kiválasztását, szembesítését, gondolati elemzését és szintézisét, tudományos fogalmak létrehozását, hipotézisek alkotását és ellenőrzését.

A ténykutatás és a tapasztalatok fontosságát szükségesnek tartva (de az egyoldalúságot helytelenítve) a konferencia a szocialista pedagógia továbbfejlesztése érdekében az elméleti szintű kutatások erősítését sürgette, a felhalmozott tényanyag elméleti elemzését, a lényeges összefüggések kihámozását, a pedagógiai folyamatok törvényszerűségeinek feltárását. A kutatók feladata tehát: tisztultabb ideológiai pedagógiai elméleti pozíció kidolgozása és fejlettebb kutatási technika alkalmazása.

Ezek után az elvi általános bevezetők után került sor a konkrét kutatások módszertani problémáinak megvilágítására.

Dr. Komlósi Sándor főiskolai tanár az Egyesült Államokban tett tanulmányútján szerzett tapasztalatairól számolt be. Ismertette a szülői magatartásformákra, ill. a tanulók dilemma-helyzetben való döntésére vonatkozó nemzetközi vizsgálat egész folyamatát: az elméleti alapok kidolgozását, a kutatás célkitűzéseit, a hipotézis megfogalmazását, az adatgyűjtő módszerek kimunkálását s vele egyidőben

a feldolgozás megtervezését, az adatfelvétel gondos lebonyolítását, az adatok feldolgozásának eljárásait és végül az eredmények elemzését, értelmezését, értékelését és a következtetések levonását, a hipotézissel való egybevetését.

Dr. Báthory Zoltán adjunktus svédországi tantervméleti szeminárium tanulságairól számolt be. Felhívta a figyelmet arra, hogy oktatási-nevelési céljaink megfogalmazása tanterveinkben és nevelési dokumentumainkban túlságosan általánosak, nincsenek strukturálva, nincs kidolgozva velük kapcsolatban, hogy milyen rendszert involvál az ismeretek elsajátítási szintje, az ezek közötti összefüggés, a művelési szintek és fontossági hangsúlyok. Nincs tehát tisztázva, hogy mi mit foglal magában. A tevékenységi formák, magatartási módok sem nyertek még elégséges részletezést. Az előrelépést csak az jelentheti, ha a célokat lefordítjuk feladatokra (operacionalizáljuk), mégpedig rendszerbe sorolható kategóriák szerint (taxonómia). Ennek megvalósítása után adekvát vizsgálati eszközöket lehet kidolgozni és az eredményt reálisan lehet mérni.

Dr. Orosz Sándor docens a matematikai módszereknek a neveléstudományi kutatásokban való alkalmazásáról adott tájékoztatást. Saját kutatásukból vett példákon mutatta be a kvantifikáció különböző megoldásait (tényeknek adatokká átalakítása, metrikus és nem metrikus skálák, rang-skálák stb. alkalmazása). Aláhúzta, hogy bár önmagukban a matematikai módszerek nem biztosítják a kutatás tudományosságát, mégis meg kell tanulnia a pedagógia kutatójának is matematikai nyelven megfogalmazni problémáit, továbbá saját kutatásához kidolgozni az adekvát matematikai eljárásokat, mint eszközöket.

Dr. Kelemen László professzor a pedagógiai kutatásokban alkalmazható pszichológiai kutatási módszerekről beszélt. Leszögezte, hogy a tesztek diagnosztizálásra valók, nem kutatásra. Továbbá, hogy a pszichológia lelki mechanizmusokat, mozzanatokat és összetevőket vizsgál, a pedagógia pedig a pedagógiai hatást és eredményt keresi, hiszen a neveléssel céltudatosan és tervszerűen változtatni akarunk. Azért lehet a pedagógiai kutatásban a pszichológiában is alkalmazott módszereket használni, mert a pedagógiai folyamat tartalmaz pszichológiai komponenseket. A sok érdekes példájából különösen tanulságos volt a különböző felsőtagozatos osztályokban, a különböző tantárgyakban a műveletek különböző szintjét kutató vizsgálatrendszer ismertetése, valamint a pedagógiai kísérlet logikai felépítésének felvázolása.

Dr. Pataki Ferenc az MTA Pszichológiai Intézetének igazgatóhelyettese a pedagógiai kutatásokban alkalmazható szociológiai vizsgálati módszer-csoportokat vette számba (kikérdezés, megfigyelés, dokumentum-elemzés, esettanulmány, kísérlet). Felhívta a figyelmet arra, hogy a határtudományok, így a szociológia is, nyomást fejtenek ki a pedagógiára, s ha ez nem képviseli eléggé határozottan saját pedagógiai jellegét, akkor a társtudományok szétfeszítik a pedagógia-tudományt, vagy a nevelési folyamat felfogásának leszűkítését okozzák. A pedagógia normatív tudomány, hiszen a kitűzött nevelési cél elérésének módját vizsgálja, de eközben minden pillanatban szembesülnie kell a valósággal: mi valósult meg és milyen mértékben szándékaink közül. Éppen az teszi szükségessé, hogy a valóságfeltáró szociológiai módszereket felhasználja a nevelésügynek, mint egységes rendszernek, továbbá a nevelésügy helyi egységeinek, valamint egy-egy oktatási intézmény belső történéseinek, végül egy-egy személyiség neveltetési eredményességének vizsgálatára. Hangsúlyozta, hogy minden szociológiai vizsgálat egyúttal pedagógiai akció is: beavatkozás a személyiségalakításba, szükséges tehát, hogy ezt mindenkor pedagógiai szemlélettel végezzék. Utalt még arra, hogy az eddigi extenzív módszerek helyett intenzívebb mód-

szerek alkalmazására lenne szükség, (attitűd-technikára, esettanulmányokra, longitudinális megfigyelésekre).

Dr. Hegedűs György orvos kandidátus tudományos kutató a pedagógiában alkalmazható élettani kutatási módszerekről tartott beszámolót. Kitért a vegetatív idegrendszer, az érzékszervek vizsgálati módjaira, majd a központi idegrendszer különböző szféráiban mutatkozó megnyilvánulásai felderítési módjára, s közben mindig utalt a pedagógiai vonatkozásokra.

Dr. Petrikás Árpád tszv. egyetemi docens a gyakorló pedagógusokkal a kutatásban való jobb együttműködéstől beszélt. Ismertetett ebben a vonatkozásban néhány nemzetközi tapasztalatot (szovjet, lengyel, NDK).

Vázolta, hogy az együttműködés szükséges az elmélet és gyakorlat dialektikus egységének biztosítása érdekében is. Az együttműködéshez szükséges a gyakorló pedagógusok motiválása, speciális felkészítésük, az önállóságuk biztosítása, beleértve ebbe a tévedés jogát és a korrekció kötelességét is, továbbá a kollektív munka és az individuális arculat egységének biztosítása, a feltételek, a perspektívák javítása. Helyesnek tartaná, ha 1–1 főiskola, tanítóképző, egy-egy téma regionális vizsgálatát végezné, mert a kísérleti pedagógiának nagy perspektívája van, ha a nevelés gyakorlatát olyan szintre lehet emelni, hogy elemi fokú kísérletezések tömegméretekben folynak.

Az előadásokat, beszámolókat élénk megbeszélés, probléma felvetések, kérdések, vita követte. A kezdetben nehezen induló véleménycsere egyre felszabadultabbá lett, s a második naptól már a legégetőbb problémák sokoldalú megbeszélése alakult ki az előadók és a résztvevők közt.

A sikeres szeminárium végén *Földes Éva* a MTA Pedagógiai Bizottsága nevében is megköszönte, hogy az MM. Pedagógusképző Osztálya ilyen komoly segítséget adott az egész pedagógiai kutatásnak és reményét fejezte ki, hogy az interdiszciplináris kutatásnak eddig nem egyszer egy személyben való megtestesülése interdiszciplináris csoportokká fog fejlődni.

Dr. Füle Sándor, a Pedagógusképző Osztály osztályvezető-helyettese zárszavában kiemelte, hogy ez a három napos eszmecsere nem kiképzést akart adni, hanem csupán tájékoztatást nyújtani, fel akarta hívni a figyelmet a kutatási módszerek terén mutatkozó elmaradásra, és ösztönözni akart a felzárkózásnak önképzés útján való megoldására is. Aláhúzta, hogy a felsőoktatásban az oktató-nevelő munka és a pedagógus-továbbképzés mellett egyenrangúan fontos a tudományos kutató munka is, hiszen e nélkül az előző két feladatot sem lehet korszerűen megoldani. Felhívta a figyelmet arra, hogy a *kutatók helyzetén az egyes intézetek is igyekezzenek hatáson segíteni, továbbá törekedjenek az intézményen belül is, az intézmények között is a kooperációra, a komplex kutatások megindítására, kutatócsoportok szervezésére.*

A szeminárium a pedagógiai tudományos kutatómunka néhány nagyon fontos problémáját érintette. Megmutatta, hogy a kutatási módszerek tanulmányozására, elsajátítására nem elegendő az egyszeri nagy nekibuzdulás, hanem a rendszeres önképzés, a tanszéki megbeszélések mellett szükség van arra is, hogy az országnak egy-egy területen ismert szakértőivel találkozhassanak a kutatók és megbeszélhessék problémáikat. Ezért volt nagyjelentőségű ez az első lépés. De biztosítani kell a folytatást is. Talán úgy, hogy évente ilyen 2–3 napos tanácskozáson 1–1 tanszék, kutatócsoport, vagy egyéni kutató ismerteti saját kutatásának metodológiáját és konkrét metodikáját, részeredményeit, s az ezeknek megvitatásából leszűrt tapasztalatok tanulságait viheti ki-ki haza saját kutatómunkájának tökéletesítésére.